

50 ÉVE URALKODIK, DE NEM KORMÁNYOZ.

II. MARGIT ÉS A DÁN MONARCHIA

KÉPES GYÖRGY

Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

DR. KÉPES GYÖRGY

HABILITÁLT EGYETEMI DOCENS
ELTE ÁJK MAGYAR ÁLLAM- ÉS
JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK

KEPES.GYORGY@AJK.ELTE.HU

2022. január 17.

1972. január 14-én lépett Dánia trónjára a jelenleg is uralkodó II. Margit királynő, a legendás Kékfogú Harald (ur. 958-987) harmincketedik egyenes (igaz, többszörösen leányági) leszármazottja, a legrégebbi jogfolytonos európai monarchia államfője.

A királynő 1940. április 16-án született IX. Frigyes dán király (ur. 1947-1972) és Ingrid svéd királyi hercegnő elsőszülött gyermekeként.¹ A koronahercegnő a keresztségben a Margrethe Alexandrine Pórhildur Ingrid nevet kapta. A Margrethe név jelentőségéről bővebben is szót ejtünk. Az Alexandrine és Ingrid neveket nagyanyja és édesanyja után kapta, a Pórhildur (Thorhildur) pedig izlandi leánynév: a Dániától 1944 óta független Izlandi Köztársaság és a dán monarchia több évszázados kapcsolatára utal.

A királyi párnak nem volt fiúgyermek, azonban a nőági trónöröklést Dániában már az 1661. évi egyeduralmi törvény és az 1665. évi Kongelov (királytörvény) is elismerte, és (egy évszázados intermezzo után) az 1953. évi új trónöröklési törvény ismét hatályba léptette. Bár fiútestvér hiányában ennek

1972-ben jelentősége amúgy sem lett volna, megjegyzendő, hogy a dán trónöröklési rend csak 2009-től nem tesz különbséget fiú- és leányleszárma között, kimondva, hogy nemtől függetlenül mindenképpen az elsőszülött gyermek örökli a trónt.²

Margrethe hivatalosan II. Margit néven lépett trónra, ami közjogi szempontból vitatható, ugyanis az az uralkodónő, akit a dán történelmi hagyomány I. Margit néven ismer, csak tiszteletből viselte a királynő címet, ténylegesen a kiskorú II. Olaf (ur. 1375-1387), majd pedig a későbbi VII. Erik (ur. 1396-1439) gyámjaként uralkodott. Erik kiskorúsága idejére, 1387-1396 közé teszi a dán történelmi hagyomány saját jogú királynőségét,³ ami nem teljesen helytálló, azonban figyelemmel a kalmari unió megalkotásában döntő szerepet játszó régensnő történelmi jelentőségére, mégis érthető. Az ő tiszteletére kapta az 1940-ben született hercegnő a Margrethe nevet.

II. Margit első intézkedéseként bejelentette, hogy kizárólag a Dánia királynője címet kívánja viselni, azaz szakított a dán uralkodók sok évszázada használt

címeivel. Édesapja, IX. Frigyes még „Dánia, a vendek és gótok királya, Schleswig, Holstein, Stormarn, Ditmarschen, Lauenburg és Oldenburg hercege” volt. A hercegségekre történő utalást 1474-től használták a dán trónt 1448-tól betöltő Oldenburg-dinasztia királyai, amin még az sem változtatott, hogy 1864-ben az összes németajkú tartományt elvesztette Dánia. Valójában tehát e titulusok (az 1920. évi népszavazás óta ismét Dániához tartozó Észak-Slesvig kivételével) már 1972-t megelőzően is jelképesek voltak csupán, hasonlóan a többi európai monarchia tradicionális királyi címeihez.⁴

II. Margit a második uralkodó Dániában, akinek jogköreit a jelenleg is hatályos, 1953. évi alaptörvény (Grundlov) határozza meg, egyúttal az első, aki már trónralépésétől kezdődően e keretek között uralkodik. Az új alkotmány az 1901. évi, politikai szokásjogban kialakult parlamentáris rendszerváltás – amikor is a király tudomásul vette, hogy az alsóház többségének bizalmát élvező személyt kell miniszterelnökké kineveznie⁵ – szellemében, a modern európai monarchiákra jellemző, rendkívül korlátozott, inkább ceremoniális jellegű jogköröket biztosított a királynak immár az írott jogban is.

Dánia kormányformája az alkotmány 2. cikke szerint az 1849-es szöveghagyomány-nak megfelelően „korlátozott monarchikus” (indskrænket-monarkisk) – mint látni fogjuk, ez 1953-tól már azt jelenti, hogy a parlamentáris kormányforma tiszta változata valósul meg az országban. A 3. cikk szerint a törvényhozó hatalmat „a király és a Folketing közösen”, a végrehajtó hatalmat pedig a király gyakorolja. Ezek szintén az 1849. évi, első Grundlov-ból

eredő szabályok, melyek a gyakorlatban ténylegesen semmilyen önálló alkotmányos jogkört nem biztosítanak az uralkodónak. A dán alkotmány-kommentárok szerint azokon a helyeken, ahol az alaptörvény a „király” jogköreit említi, ez alatt mindig a kormányt kell érteni.⁶

Már a királyi családról szóló fejezet is fontos korlátozókat határoz meg. Az 5. cikk értelmében a dán király más országban csak az 1953 óta egykamarás parlament (Folkeeting) beleegyezésével uralkodhat. A 6. cikk azt az 1536-tól töretlenül érvényesülő szabályt tartalmazza, hogy a királynak az evangélikus vallást kell követnie. Tudjuk, hogy a skandináv monarchiákban ez a szabály érvényesül a reformáció 16. századi sikere óta, az is köztudott, hogy Krisztina svéd királynő (ur. 1632–1654) többek között azért is mondott le a trónról, mert katolikus hitre tért, mégis nehéz elhinni, hogy II. Margitnak is le kellene mondania, ha elhagyná az evangélikus felekezetet. Márpedig az alkotmány szerint még ma is él ez az előírás!

A király hatalma még az abszolút monarchiában sem volt korlátlan, mivel nemcsak a vallással kapcsolatos fenti megkötés, hanem az a szabály is érvényesült, hogy az 1665. évi királytörvény „mint a királyság valódi fundamentuma és alaptörvénye” megváltoztathatatlan, és magát a királyt is kötötte. Az 1953. évi alaptörvény 8. cikke szerint a trónörökös az Államtanács (azaz a kormánytagok) előtt tegyen írásbeli nyilatkozatot arról, hogy az alkotmányt tiszteltben fogja tartani. (Hasonló követelményt Skandináviában először 1809-ben a svéd parlament támasztott az uralkodóval szemben.) A parlamentáris monarchia

kormányformájának megfelelően az 1953. évi dán alaptörvény számos rendelkezést tartalmaz a királyi jogkörök korlátozottságáról. Ezek közül a legismertebb az a már a 19. századi európai alkotmányos monarchiákban (az 1848:3. tc. értelmében a Magyar Királyság-ban is) érvényesülő szabály, mely szerint a király a végrehajtó hatalmat a miniszterek útján gyakorolja (12. cikk), és minden királyi elhatározás, intézkedés érvényességének feltétele, hogy azt egy vagy több miniszter is aláírja (14. cikk). E rendelkezések további magyarázatot aligha igényelnek: az 1831. évi belga „mintaalkotmánynak” köszönhetően jól ismerjük közjogi jelentőségüket szerzte Európában.

Az 1953. évi dán alkotmány végrehajtó hatalommal kapcsolatos fejezetének különlegessége, hogy nem áll meg ezen általános jellegű, a királyi hatalmat korlátozó szabályoknál, hanem kizárja az olyan visszaéléseket, amelyekkel 1866–1901 között Dániában (a „felsőházak felelős” kormányok kinevezése) vagy épp 1905-ben Magyarországon („darabontkormány”) is találkozhattunk. Dániában 1901-től (az 1920. évi „hűsvéti válság” óta töretlenül) az az elv érvényesült a gyakorlatban, hogy a királynak az alsóház többségének bizalmát élvező személyt kellett miniszterelnökké kineveznie. Az 1953. évi alaptörvény már kifejezetten ki is mondja, hogy olyan miniszter „nem maradhat hivatalában”, akitől a Folkeeting megvonta a bizalmat (15. cikk). Ez alapján alakult ki az a szokás, hogy a választásokat követően az uralkodó meghallgatja a pártok vezetőit, és a velük történt egyeztetés alapján választja ki azt a személyt, akit alkalmasnak ítél az ország kormányozhatóságát biztosító koalíció vagy „kvázi-koalíció” (kívülről támogatott kisebbségi kormány, ami a tisztán arányos

dán választójogi rendszernek köszönhető valódi többpártrendszerben minden további nélkül elképzelhető) vezetésére. Ezt az egyeztetési folyamatot nevezik „Amalienborg-körnek”, arra utalva, hogy az uralkodói rezidencián (az Amalienborg kastélyban) zajlanak ezek a meghallgatások.⁷

A parlamenttel kapcsolatban is fontos, a királyi jogköröket korlátozó új részletszabályokat alkottak 1953-ban. Az országgyűlés összehívásával, elnapolásával és felosztatásával kapcsolatos korábbi szabályokat törölték. A király – ellenjegyzéssel – bármikor kiírhat ugyan új választásokat, azonban az erre vonatkozó kezdeményezés joga a miniszterelnököt is megilleti (32. cikk). A parlament első ülését formálisan az uralkodó hívja össze, de ha ezt korábbi időpontra nem tenné meg, a Folkeeting „a választások napjától számított tizenkettedik munkanapon déli 12:00 órakor megtartja alakuló ülését” (35. cikk), az ülészakon belüli egyes üléseket pedig már a házelnök hívja össze (39. cikk). Megszűnt a törvényhozással kapcsolatos királyi vétó is: „a Folkeeting által elfogadott törvényjavaslat azzal emelkedik törvényerőre, hogy azt a király legkésőbb 30 napon belül jóváhagyja” (22. cikk).

Az új Grundlov tehát minden tekintetben megfelel a parlamentáris kormányforma azon két differentia specificájának, amelyek a mai parlamentáris monarchiákat a 19. századi alkotmányos monarchiáktól megkülönböztetik: az uralkodó csak a többségi elv szerint nevezhet ki miniszterelnököt, és nem gyakorolhat vétójogot a parlamenti többség által elfogadott törvényekkel szemben.⁸ Az élet tehát Slachta Margit 1946. január 31-én elmondott nemzetgyűlési beszédében foglaltakat igazolta: „a királyság nem

ellentétes a demokráciával, mint ahogyan itt van Dánia, vagy itt van Anglia példája”.⁹

Hivatkozások:

- <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/margrethe-2-1940/> (letöltés: 2021.12.16.)
- My Constitutional Act with Explanations*, 2 p. https://www.thedanishparliament.dk/-/media/pdf/publikationer/english/my_constitutional_act_with_explanations.ashx (letöltés: 2021.12.16.)
- Lásd: <https://www.kongehuset.dk/monarkiet-i-danmark/kongerakken> (letöltés: 2021.12.16.)
- Az utolsó magyar király, IV. Károly (ur. 1916–1918/21) címeiről lásd: Képes György: IV. Károly magyar királyi címei, történeti áttekintésben. In: Glässer Norbert – Mód László – Varga Norbert – Zima András (szerk.): „Fogadd a koronát...” *Ünnep és válság, hagyományok és reformkonceptiók*. SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 2021, 19–39. pp.
- Lásd: Képes György: Dánia alkotmánytörténete a 13. század végétől napjainkig. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009, 122–123. pp.
- Lásd pl. *My Constitutional Act with Explanations*. (2. sz. jegyzet)
- Damgaard, Erik: *Parliamentary Change in the Nordic Countries*. Scandinavian University Press, Oslo, 1992, 19–51, 23. p.
- Szalai András: A kormányforma kérdése és dilemmái. In: Bende Zsófia – Halász Iván (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog*. Fejezetek az alkotmány, az állam, az államszervezet és az alapvető jogok témaköréből. NKE Közigazgatástudományi Kar, Budapest, 2014, 77–96., 79. p.; Szenté Zoltán: *Kormányzás a dualizmus korában*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2011, 57. és 440. p.
- Nemzetgyűlési napló, 1945. I. kötet, 308. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: II. Margit az Amalienborg kastély erkélyén, 1972. január 14. <https://www.kongehuset.dk/Menu/foto-video/hm-dronningen-gennem-tiden> Letöltés: 2022. I. 6.